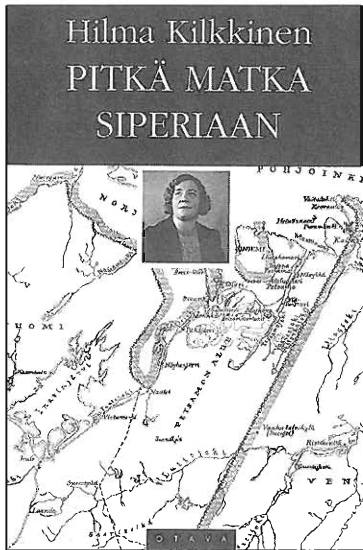

Kirja-arvioiteja

Hilma Kilkkinen: Pitkä matka Siperiaan. Otava, Helsinki 1997. 345 s.

Petsamon Pummangin kylän opettaja Hilma Kilkkinen jäi talvisodan alussa neuvostoliittolaisten vangiksi ja joutui kiertämään Neuvostoliiton vankiloita ja leirejä 14 vuoden ajan. Palattuaan Suomeen v. 1954 hän kirjoitti muistelmansa noilta vuosilta ja tarjosi niitä sekä WSOY:lle että Otavalle. Kumpikaan kustantajista ei ottanut käsikirjoitusta julkaistavaksi ja teksti jäi Suomen opettajien liiton arkistoon. Vasta viime vuonna tohtori Ritva Sievänen-Allenin toimittamat muistelmat julkaistiin.

Julkisuudessa on väitetty (mm. HS. 14.3.1998) julkaisemisen esteenä olleen poliittiset syyt, ja siksi kustantajat vetäytyivät kirjallis-

ten syiden taakse evätessään julkaisemisen. On selvää, että teoksen julkaiseminen olisi ollut antoisampaa 1960-luvulla. Sittemmin on näet ilmestynyt runsaasti paljon parempaa kirjallisuutta Neuvostoliiton vankileireistä. Venäjän historiaan ja Siperian karkotuksiin perehtyneelle teos on pettymys. Se muistuttaa viime vuosisadalla karkotettujen kansanhmisten kertomuksia. Tähän sisältyvätkin toisaalta teoksen ansiot. Se on laaja materiaalikokoelma yhden ihmisen kokemuksista Stalinin ajan vankileireillä. Kilkkinen on verrattu Solzhenitsyniin. Molemmathan ovat kirjoittaneet vankileirikuvauksia. Vertaukset ovat yhtä oikeutettuja kuin Pukkilan Jaskan Siperian kertomusten vertaaminen Feodor Dostojevskin teokseen ”Muistelmia kuolleesta talosta”.

Kilkkinen kirja perustuu päiväkirjoihin, jotka usein on tehty paljon tapahtumien jälkeen. Siksi tekstissä on epätarkkuuksia ja toistoa. Niistä välittyy kurjuus, joka jo vuosisatojen ajan on ollut ominaista venäläiselle karkotusjärjestelmälle. Kristillissiveellisenä opettajana Kilkkinen kirjoittaa, ettei hän kaikkia näkemiään asioita voi pistää paperille. Mitään selvää poliittista kantaa kirjoittaja ei ota, ja vangitsemisen ja karkotuksen syy selviää hänelle vasta vapautuksen yhteydessä. Häntä pidettiin vakoilijana. Syytös oli yleinen. GPU syytti lähes kaikkia vangitsemiaan ulkomalaisia vakoilijoiksi.

Kirjan sivuilta huokuvat kristillis-siveellinen maailmankäsitys ja suomalaisenmaalliset tunteet. Järkyttävistä kokemuksista huolimatta muistelija ei syytä kohta-

lostaan venäläisiä tai Stalinia kuten monet muut muistelijat.

Neuvostoliitosta kirjoittajalla on vähän kerrottavaa. Joutuessaan sotavangiksi hän ei osannut venäjää eikä tuntenut maata. Siksi hän ei edes pohdi, miksi ihmisiä karkotetaan.

Teoksessaan ”Sahalin” Anton Tšehov on viitannut karkotusten liittyvän itse Venäjän olemukseen. Luonto, traditio ja itsevaltiutus ovat karkotusjärjestelmän varsinaiset luojat. Laaja, lähes asumaton maa on tarjonnut hallitsijoille mahdollisuuden rikollisten ja muuten epätoivottavien ihmisten syrjään siirtämiseen. Työvoimapulasta kärsivä valtio on käyttänyt tilannetta hyväkseen ottamalla karkotetut pakkotyöhön. Vain Venäjällä pääsi kehittymään karkotuslainsäädäntö. Se viimeisteltiin yksityiskohtaisesti viime vuosisadalla. Tšehov ja eräät muut vuosisadan vaihteen venäläisen älymystön edustajat uskoivat demokratian voivan lopettaa karkotukset. Lokakuun vallankumous ei johtanut demokratiaan, ja Neuvostoliitossa karkotusjärjestelmä kehittyi ennennäkemättömän mittasuhteisiin.

Lukija saisi teoksesta enemmän irti, mikäli toimittaja olisi esim. alaviittein nitonut tapahtumat laajempaan kokonaisuuteen ja varustanut teoksen kartalla, johon olisi merkitty Kilkkinen matkareitit ja karkotuspaikat. Joka tapauksessa Kilkkinen muistelmat ovat mielenkiintoinen lähde jokaiselle Siperiaan karkotuksista kiinnostuneelle.

Alpo Juntunen

Kirsi Skön ja Sinikka Torkkola: "Täällä Petroskoi". Omakielisten radio- ja televisio-ohjelmien merkitys Venäjän Karjalan kansallisille vähemmistöille. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 2/1997. Tampere 1997. 186 s.

Itärajan takana Venäjän Karjalassa on lähetetty suomenkielisiä radio-ohjelmia seitsemisenkymmentä vuotta ja tv-ohjelmiakin vuodesta 1961. Noita lähetyksiä on voitu seurata myös Suomen puolella, erityisesti Pohjois-Karjalassa. Ennen jatkosodan suomalaismiehitystä ja suomalaisten Äänislinnan radion perustamista Petroskoista suunnattiin Suomeen myös karkeita propagandalähetyksiä. Sotien jälkeen suomen- ja karjalankielisiä lähetyksiä jatkettiin eräänlaisena näyttöksenä neuvostovallan "monikulttuurisuudesta", vaikka muuhun kuin venäjänkieliseen enemmistöön kuulumisesta koitui haittaa ja suoranaista syrjintää.

Neuvostovallan romahdettua 1990-luvulla lähetykset ovat jatkuneet. Suomalaiset ovat päässeet Karjalan tasavaltaan tekemään näiden ohjelmien yleisötutkimuksia. Petroskoin radio on myös sijoittanut ohjelmiinsa Suomen Yleisradion ulkomaanohjelmien uutisia. Aikaisemmin moinen ei olisi tullut kuuloonkaan.

Kirsi Skönin ja Sinikka Torkkolan Venäjän Karjalassa tekemät mediatutkimukset ovat lajissaan uraauurtavia ja sellaisina merkittäviä. Tosin kyselytutkimuksen aineisto ja haastateltavien lukumäärä ovat varsin pieniä ja tulokset enemmän tai vähemmän yllätyksettömiä. Saatiin joka tapauksessa vahvistusta sille käsitykselle, että venäjä on selkeästi ykköskielenä niilläkin, jotka virallisissa tilastoissa ilmoittautuvat suomalaisiksi tai karjalaisiksi. Tällainen kansallisuusvalinta on kuitenkin osoitus eräänlaisesta etnisestä paradoksista: samalla, kun kielitaito ja kulttuurin etninen leima heikentyvät, etninen identiteetti, itsetajunta, voimistuu. Tätä ongelmaa Kirsi Skön ja Sinikka Torkkola pohdiskelivat ansiokkaasti tässä yhteisessä pro gradu -tutkimuksessaan.

Passin merkinnästä "suomalainen" tai "karjalainen" oli Neuvostoliitossa pelkkää haittaa. Muistakaamme 30-luvun vainot, joissa tuhannet Suomesta, Yhdysvalloista ja Kanadasta saapuneet suomalaiset sosialistit tuomittiin "vakoilijoina" ja "kansanvihollisina" kuolemaan. Vielä 80-luvullakin oli haitallista ilmoittautua suomalaisiksi, sillä se vaikeutti pääsyä korkeakoulujen opiskelijaksi tai moniin virkoihin. Siitpä syystä monet suomalaiset perheet merki-

tyttivät lapsensa venäläisiksi.

Tässä tutkimuksessa ei tietenkään sivuuteta inkeriläiskysymystä. Vielä neuvostokaudella elokuussa 1987 Petroskoissa ilmestyvä aikakauskirja Punalippu julkaisi inkeriläisistä ja Inkeristä teemanumeron, joka oli suoranaisten alkusysäys inkeriläisten järjestäytymiselle. Tuo perestroikan kaudella, mutta vielä sensuurioloissa julkaistu numero ikään kuin antoi virallisen luvan muistella Inkeriä ja inkeriläisiä. Aikaisemmin neuvostokaudella Venäjän suomalaisten historia vankileirien saaristoinen oli läpinäkyvä ja hämärän peitossa.

Suomalaisten neuvostokaudella kokemat todella ankarat vaiheet on pidettävä mielessä, kun Suomessa määritellään paluumuuttajien kriteerejä. Tuntuu kohtuuttomalta vaatia kovin hyvää suomen kielen taitoa, jos suomalaisuus on neuvostokaudella tuottanut kuolemanvaaran tai ainakin vienyt mahdollisuuden saada korkeampaa opetusta. Toinen asia on, että Suomeen suuntautunut paluumuutto on vienyt pohjaa Karjalan tasavallan suomenkieliseltä kulttuuriryöltä. Olisiko sitenkin parempi, että Suomi tukisi suomen- ja karjalankielistä henkistä ja aineellista viljelyä rajan takana? Tämä kysymys on pakko tehdä, kun lukee Kirsi Skönin ja Sinikka Torkkolan selvitystä suomenkielentaidon vähenemisestä nyky-Karjalassa, jossa suomen puhuminen ei ole enää vaarallista niinkuin takavuosina, vaan suomalaisiksi itsensä tuntevien piirissä suorastaan muoti-ilmiö.

Tätä suomen- ja karjalankielistä kulttuuritoimintaa on tietysti

myös omakielisten radio- ja televisio-ohjelmien seuraaminen. Tämän tutkimuksen mukaan suomenkielisiä lähetystiä seuraavat jopa melkein kieltä taitamattomat. Jos ja kun radio on näin merkittävä, tuntuu oudolta, että kyselyn mukaan vain 47% omisti tavallisen vapaasti viritettävän radion. Lopuilla oli sensuurikauden perintönä kaiutinradio, jolla voi kuunnella vain harvoja vallanpitäjien määräämiä kanavia. Oliko tilanne todella tuollainen vain muutamia vuosia sitten, jolloin television jo omisti 97% vastaajista?

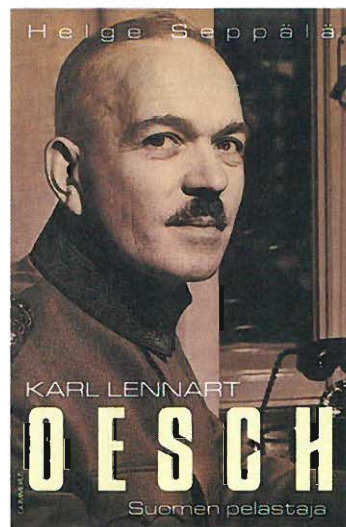
Petroskoin radion ja television ohella Karjalan tasavallan asukkaat voivat seurata myös Suomen yleisradion ulkomaanlähetystiä. Katsauskaudella kuuden jälkeen illalla lähetettiin sähköuutisten ja juttujen välissä Suomen Yleisradion ulkomaanpalvelun uutiset. Kyselyn mukaan 90% piti Helsingissä valmistettuja suomenkielisiä uutisia tarpeellisina. Tässä esiteltävänä olevassa tutkimuksessa ei ole kirjallisuusluettelossa myöskään mukana Venäjän venäjänkielisen enemmistön tiedotuspolitiikan suuntaviivoja esitteleviä teoksia.

On harmillista, että tutkimuksen tekijät eivät osaa venäjää, vaan joutuivat käyttämään tarvittaessa tulkkia. Haastateltavista melkein kaikilla venäjä oli vahvin kieli. On myös varsin todennäköistä, että he seuraavat Yleisradion venäjänkielisiä ulkomaanlähetystiä ja saavat niistä enemmän tietoa kuin Petroskoin suomen- ja karjalankielisistä ohjelmista. Olisiko suomen- ja karjalankielisten tavoittamiseksi kannattanut kääntyä Karjalan Sanomat ja Oma Mua -lehtien lukijoiden puoleen?

Yleisradion venäjänkieliset lähetykset aloitettiin lokakuussa 1990, jolloin oli mahdollista valmistaa ohjelmat normaalijournalismin ehtoilla, vapaana ”YYA-liturgiasta”. Olen tuottanut näitä lähetystiä alusta saakka. Kirsi Sköniin ja Sinikka Torkkolan tutkimuskaudella venäjänkielisissä ohjelmissa oli runsaasti Venäjältä Suomeen saapuneiden paluumuuttajien haastatteluja, joissa kerrottiin ennenkokemattoman avoimesti neuvostokauden vainoista ja sorrosta sekä Venäjän suomalaisten käynnissä olleesta oikeustaistelusta. En usko, että näitä lähetystiä sekoitettiin pelkän kielen perusteella Venäjän omiin lähetystiin, niin kuin tutkijat arvelevat. Näkökulma oli niin peräti toinen, vapaa isovenäläisestä shovinismista.

Uskoisin, että juuri Yleisradion venäjänkieliset lähetykset ovat muuttaneet asenteita Suomea ja suomen kieltä kohtaan, paitsi Karjalan vähemmistöjen myös venäjänkielisen enemmistön piirissä. Sen toteamiseksi tarvittaisiin kyllä eri selvitys. Nykyään Yleisradion ulkomaanlähetystisissä kiinnitetään myös entistä enemmän huomiota huonosti suomea osaaviin kuuntelijoihin. Ohjelmissa pyörii suomenkielenkurssi venäjänkielisille jo kolmatta vuotta. Nykyään valmistetaan myös helpolla suomen kielellä hitaasti luettuja selkouutisia peräti joka päivä. Kun nyt suomalaisten mediatutkimukset on saatu komeasti käyntiin Venäjällä, tässä olisi osviittaa siihen, miten kannattaisi jatkaa.

Timo Uotila

Helge Seppälä: Karl Lennart Oesch, Suomen pelastaja. Gummerus, Jyväskylä 1998. 272 s.

Suomea eivät ole rakentaneet vain syntyperäiset suomalaiset, vaan moni maahanmuuttaja on näytellyt tärkeää osaa maamme historiassa. Heidän joukostaan löytyy usea sveitsiläinenkin, joista kuuluisimmat nimet ovat Biaudet, Oesch, Huber ja Fazer. Erityisesti Henry Biaudet ja Karl Lennart Oesch ovat vaikuttaneet tärkeällä tavalla Suomen itsenäistymiseen ja sen säilymiseen. Henry (suomalaisille Heikki) Biaudet oli lapsena Suomeen tullut sveitsiläinen, joka m.m. perusti Suomen instituutin Roomaan, vaikka Suomi ei silloin vielä ollut itsenäinen valtio. Vuosisadan alun sortovuosina hän toimi aktiivisesti suomalaisessa vastarintaliikkeessä ja toi poliittisessa työssään esille Suomen itsenäisyyskampailun kansainväliset aspektit, etenkin propagandasodan, jota Suomi ja Venäjä kävivät kes-

kenään ulkomailla. Karl Lennart Oesch on kenraali, joka pelasti Suomen kesällä 1944 pysäyttämällä neuvostojoukkojen suuryhökkäyksen Karjalan kannaksella, mutta hän on jäänyt ikävästi unohtuksiin.

Yleisesikuntaeversti Helge Seppälän uusin teos ”Karl Lennart Oesch – Suomen pelastaja” paikkaa aukkoa sotahistoriassa ja kertoo tämän merkillisen miehen elämästä ja tärkeästä osuudesta Suomen itsenäisyyskamppailuissa, ensin kansalaissodassa ja sitten talvi- ja jatkosodassa.

Suomen Oesch-suvun kantavanhemmat olivat Christian ja Anna Barbara Oesch, jotka muuttivat vuonna 1881 Valkjärvelle Suomen ensimmäisen juustomestarin Rudolf Klossnerin palvelukseen. Christian Oesch perusti viisi vuotta myöhemmin Itä-Suomen ensimmäisen juustomeijerin, josta alkoi Oeschin nopeasti laajeneva meijeri-, maatalous- ja tehdastoiminta. ”Juusto-Össi” tuli pian tunnetuksi ja hyväksytyksi suomalaisena suomalaisien joukossa. Karl Lennart Oesch syntyi hänen kuudentena poikanaan vuonna 1892.

Opiskeluvuosinaan Helsingin yliopistossa nuori Oesch oli harras luonnonystävä, idealisti ja pasifisti; hän ei pitänyt metsästämisestä eikä ampumisesta. Kesälomillaan Karjalassa hän keräili kasveja ja tutki luontoa. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen ja samana vuonna julistettu Suomen venäläistämisohjelma järkyttivät hänen maailmankuvaansa ja saivat hänet kallistamaan korvansa värväyskutsulle sotilaskoulutukseen Saksaan. Oesch osallistui jääkäriä sotatoimiin Saksan itärintamalla vuonna

1916 ja pian hänelle myönnettiin rautaristi. Puolitoista vuotta myöhemmin Oesch saapui tuhannen muun jääkäriin mukana Vaasan satamaan ja hänet komennettiin kotiseudulle Sortavalaan perustamaan ja kouluttamaan kahdeksatta jääkäripataljoonaa, mikä oli hänen ensimmäinen tehtävänsä Suomen armeijan kehittämisessä. Oesch ehti kouluttaa pataljoonaansa vain neljä viikkoa ennenkuin heidät komennettiin osallistumaan Raudun valtaamiseen. Tämä oli ainoa kansalaissodan taistelu, joka käytiin pääasiallisesti venäläisiä sotavoimia vastaan. Heitä vastaan Oesch halusikin taistella, ja Seppälä päättelee, että siksi vuoden 1918 sota oli Oeschille vapaussota eikä mikään muu.

Oesch eteni nopeasti sotilasurallaan; hänestä tuli jääkärieversti vuonna 1925 ja seuraavana vuonna hänet nimitettiin Sotakorkeakoulun johtajaksi. Hän oli muutama vuosi aiemmin luopunut Sveitsin kansalaisuudestaan, koska hän ajatteli, ettei sotilaalla saa olla kahta kansalaisuutta. Hän ei silti kieltänyt juuriaan vaananoi itseään syntyperäiseksi suomalaiseksi ja täysveriseksi sveitsiläiseksi. Vuonna 1930 Oeschista tuli yleisesikunnan päällikkö ja hän kutsui A. F. Airon apulaisekseen. Mannerheimin ollessa puheenjohtajana puolustusneuvostossa, johon Oesch virkansa puolesta kuului, muodostui tunnettu ryhmä Mannerheim–Oesch–Airo. Lapuan liikkeen Mäntsälän kapinan aikoihin Oesch kutsuttiin toiseksi sisäministeriksi. Vaikka hän toimi vain pari viikkoa tässä asemassa, hän onnistui palauttamaan järjestyksen.

Talvisodan aikana Oesch toimi ensin päämajan esikuntapäällikkönä tehtäväänään toimia tehokkaana taustavaikuttajana. Tässä toimessaan hän teki merkittäviä päätöksiä vaikkei ollut paljoa esillä julkisuudessa. Talvisodan myöhäisemmässä vaiheessa Oesch siirtyi Viipurin rannikko-lohkon komentajaksi ja torjui vihollisen hyökkäykset, joilla pyrittiin Kannaksen armeijan selustayhteyksien katkaisemiseen.

Talvisodan jälkeen Oesch palasi vähäksi aikaa yleisesikunnan päälliköksi, jonka jälkeen Mannerheim nimitti hänet 2. armeijakunnan komentajaksi. Tämä oli tärkeimmän suunnan armeijakunta, vahvin maavoimien viidestä, ja Oesch oli erittäin pätevä tehtävään. Toinen syy siirtoon oli Seppälän mukaan se, että Oesch ei kuulunut Mannerheimin suosikkeihin. Jatkosodan sytyttyä Oeschin armeijakunnan tehtävänä oli puolustus, kun Karjalan armeija jalkaväenkenraali Heinrichsin johtamana hyökkäsi vallaten Petroskoin, Karhumäen ja Maaselän kannaksen. Oesch seurasi tilannetta tarkoin ja odotti hyökkäyskäskeyä, joka viimein tuli 20. päivänä elokuuta 1941. Hänen joukkonsa etenivät nopeasti ja ryhtyivät väistävän vihollisen takaa-ajoon. He valtasivat Viipurin takaisin. Tämän suurvoiton jälkeen Oeschia juhlittiin sankarina, ja tammikuussa 1942 Mannerheim määräsi hänet Karjalan armeijan komentajaksi. Oeschin toinen suuri voitto seurasi, kun puna-armeija huhtikuussa yritti häätää Syvärin eteläpuolelle tunkeutuneet suomalaiset joukot. Suomalaisen vastahyökkäyksen viihollinen lyötiin perusteellisesti ja

Oesch oli taas päivän sankari. Seurasasi asemasodan vaihe, mutta kun Saksan sotaonni kääntyi, ryhdyttiin tekemään vetäytymissuunnitelmia.

Neuvostojoukkojen ensimmäinen suurhyökkäys Kannakselle kesäkuussa 1944 hajotti suomalaisten puolustuksen täysin. Seppälä kuvaa lennokkaasti, miten Oeschista tehtiin kannaksen joukkojen komentaja: ”Vaarallisessa ja sekavassa tilanteessa Mannerheim muisti jääräpäisen työtoverinsa 1930-luvulta, Viipurinlahden puolustajan talvisodasta, Viipurin valtaajan ja kelirikkoitaistelujen voittajan. Omapäisen, mutta tehokkaan Oeschin. ’Airo, soittakaa heti Oeschille ja käsketään hänet Karjalan kannakselle järjestämään asiat. Kirjallinen vahvennus seuraa’.”

Suurhyökkäys tuli kesäkuun 25. päivänä 1944. Ratkaisutaisteluissa Oesch onnistui pysäyttämään neuvostojoukot, ja taistelut

hiljenivät 17. päivänä heinäkuuta venäläisten saatua tarpeekseen. Tämän ansiosta Oeschista tuli Mannerheimristin ritari.

Aselepo tehtiin syyskuun alussa. Oesch siirtyi takaisin yleisesikunnan päälliköksi ja seuraavana vuonna maavoimien komentajaksi. Asekätkentäjuttuun ja sotavankiasioihin liittyvien seikkojen vuoksi hän katsoi viisaammaksi syksyllä anoa eroa. Sodan jälkeen Oeschia syytettiin siitä, että hän vuonna 1941 oli antanut luvan sotavankien teloittamiseen, ja hänet tuomittiin kolmeksi vuodeksi vankeuteen. Kaiken lisäksi hänen eläkeasiaansa vitkuteltiin; eläkeanomuksen käsittely kesti yhtä kauan kuin vankila-aika. Vapaututtuaan Oesch oli aktiivinen monissa sotahistoriallisissa yhteyksissä kirjoittaen ja luennoiden ahkerasti. Hän jäi kuitenkin laajalti vailla ansaitsemaansa kunniaa eikä häntä koskaan ylennetty jalkaväenkenraaliksi, mikä häntä it-

seenään kalvoi. Oesch saikin sodanjälkeisinä vuosina enemmän arvostusta Sveitsissä kuin Suomessa.

Seppälän kirja Oeschista on mielenkiintoista luettavaa ja tuo ansiokkaasti esille varjoon jääneen kenraalin suuren panoksen sotiemme aikana. Se on ammattitaidolla kirjoitettu ja sisältää runsaasti tietoa. On suuri vahinko, että Seppälä antaa tunteilleen valan kirjan loppua kohti kertoessaan Oeschin sodanjälkeisistä vaiheista asettuen sodanjälkeisen politiikan ankarimpien arvostelijoiden joukkoon. Neutraalimpi ote olisi ollut paikallaan. Lukijaa jää ehkä epäilyttämään, muuttuiko Oesch elämänsä aikana todella pasifistista äärioikeistolaiseksi – kuten Seppälän kirjasta voi päätellä – vai ovatko kirjoittajan tunteet ja harmistuminen Oeschin kohtelusta saaneet ylivallan tosi-seikoista.

Krister Björklund

